

منظرپردازی در بولوآرهای شهری

تألیف

مهندس پرهام بقایی

پژوهشگر دوره دکتری معماری و مدرس دانشگاه

مهندس هانیه افوت

پژوهشگر دوره دکتری معماری و مدرس دانشگاه

دکتر مجتبی انصاری

دانشیار و ریاست دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس

مهندس دنیا فرقانی

کارشناس ارشد معماری منظر دانشگاه شهید بهشتی

انتشارات طمان

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

- عنوان و نام پدیدآور : منظرپردازی در بولوآرهای شهری/تالیف پرهام بقایی ... [و دیگران].
- مشخصات نشر : تهران: طحان: هله، ۱۳۹۰.
- مشخصات ظاهری : ۲۹۴ ص.: مصور، جدول (بخشی رنگی): ۲۱×۲۱سم.
- شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۵۹-۷
- وضعیت فهرست نویسی : فیپا
- یادداشت : تالیف پرهام بقایی، هانیه اخوت، مجتبی انصاری، دنیا فرقانی.
- یادداشت : چاپ دوم
- یادداشت : چاپ قبلی: هله: طحان، ۱۳۹۰
- موضوع : فضای سبز شهری
- موضوع : زیباسازی شهری
- موضوع : زیباسازی راه‌ها
- موضوع : معماری دورنما
- موضوع : بولوآر چمران، شیراز
- موضوع : خیابان‌ها -- ایران -- شیراز-- نمونه‌پژوهی
- شناسه افزوده : بقایی، پرهام، ۱۳۶۳ -
- رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ۸م/۷/۴۷۲SB
- رده بندی دیوبی : ۷۱۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۹۱۰۲۵

منظرپردازی در بولوآرهای شهری

تألیف: مهندس پرهام بقایی - مهندس هانیه اخوت
دکتر مجتبی انصاری - مهندس دنیا فرقانی

ناشر : طحان

مدیر تولید : ابوالفضل چلاعلو

چاپ : پیام

صحافی : نوین

لیتوگرافی : آرمانسا

نوبت چاپ : دوم-اول ناشر ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۵۹-۷

قیمت: ۱۰۵۰۰ تومان

تلفن‌های مرکز پخش انتشارات طحان : ۶۶۴۰۳۱۹۱ - ۶۶۴۰۳۲۰۸ - ۰۲۱
فاکس: ۶۶۹۶۷۰۵۹ شماره همراه: ۰۹۱۲۱۹۸۵۶۱۷

روند شهرنشینی و کلان‌شهرگرایی به مراتب با رشدی سریع‌تر از جمعیت جهان در حال اتفاق است. شهرنشینی مداوم و به ویژه رشد شهرهای بزرگ به یکی از مهم‌ترین چالش‌های بزرگ شهری در کشورهای در حال توسعه بدل شده است، (آخوندی، ۱۳۸۷، ۱۶) مدیریت و برنامه‌ریزی محیط یکی از رهیافت‌های قرن حاضر برای دستیابی به توسعه پایدار است گسترش روزافزون دانش بشری در زمینه‌های مختلف، شناخت پدیده‌های محیط، وابستگی انسان به هر یک از عوامل و عناصر زیستی از نظر کمی و کیفی، نظریه‌های متعددی را در علوم حیاتی پدید آورده است که در مجموع آشتی‌هایی را در شناسایی و درک جامعیت محیط زیست به وجود می‌آورد که در واقع بیانگر وجود زنجیره حیات می‌باشد.

فن‌آوری نوین و تراکم جمعیت در شهرها که پیامد آن است، باعث توسعه شهر و رشد فیزیکی آن می‌باشد. امکانات روزافزون زندگی از جمله فعالیت‌های صنعتی و خدماتی در شهر باعث جذب جمعیت و مهاجرت نیروی جویای کار شده و شکل جدیدی را در توسعه‌های شهری ایجاد می‌نماید. در جریان این روند تغییر شکل و توسعه فضایی، فضاهای سبز بلعیده و همواره از وسعت آن کاسته می‌شود.

درک و شناسایی خصوصیات طبیعت به طور اجمالی و چگونگی زیبایی‌های آن، خود عامل هماهنگ کننده‌ای در شناخت محیط انسانی و نیازهای روانی آن می‌باشد. در واقع انسان در شناسایی و ارزیابی محیط خود تلاش بسیار نموده و می‌نماید تا آن را با نظام‌های مورد علاقه خود و نظام پیچیده و ناشناخته طبیعت متغیر وفق دهد. به طور کلی انسان متأثر از محیط زیست خویش می‌باشد. گاهی نامطلوبی‌های آن سبب دور شدن از واقعیات می‌گردد که بس خطرناک است.

در هر حال انسان همیشه اندیشه و تخیلاتی از محیط زیست کامل (با نظم خاص خود بدون توجه به نظام حاکم بر طبیعت) را در سر می‌پروراند. در این زمینه شاید بتوان گفت وحدت انسان و طبیعت در قالب پردیس‌ها مشخص می‌گردد و از توسعه آن هرگز نباید هراسی به دل داشت. ما فکر می‌کنیم که تمام علوم و فنون به صورت رشته‌های منسجمی در ارتباط با محیط زیست قرار دارند و مفهوم همسازی در محیط فیزیکی ضروری می‌باشد. این همسازی دقیقاً متوجه انسان و طبیعت است. رسالتی که در این کار می‌بینیم، شناساندن طبیعت و انسان و نحوه ارتباط آن‌ها از طریق ادراکات انسانی می‌باشد که در نهایت منجر به بحث پایداری در بیان رابطه سالم انسان و طبیعت می‌گردد. (بزرگی، ۱۳۸۳، ۱۰ و ۱۱)

بزرگ‌راه‌ها و بلوارهای شهری که زاییده از همین روند شدید توسعه شهری در دهه‌های اخیر هستند امروزه به عنوان یکی از عناصر غیرقابل انکار در هر فضای شهری خودنمایی می‌کنند. بدیهی است توجه به استمرار جریان و ترافیک شهری در عین توجه به منظر سبز شهری حاشیه این شریان‌ها می‌تواند در مسیر نیل به فضای شهری پایدار همواره مفید واقع شود. با توجه به آن‌که پیاده‌روی در نوع خود

قدیمی‌ترین شکل جا به جایی انسان در فضاست، می‌توان آن را به عنوان حق طبیعی استفاده کنندگان از فضای شهری دانست. (Bohl, 2000, 786) با توجه به التقاط و حضور دو دیدگاه پیاده محور و اتومبیل محور در مبانی شهرسازی و نقش و تأثیر پارک‌ها و فضاهای سبز عمومی در زندگی شهری و علی‌الخصوص التزام تبیین این دو عرصه در کنار هم که لزوماً در شریان‌هایی چون بزرگراه‌ها و بلوارها و خیابان‌ها شکل می‌گیرد، (معین، ۱۳۸۶، ۱۷) توجه به این موارد بیش از پیش احساس می‌شود. در فصل اول به لزوم پاسخ به نیاز اساسی شهرها و ساکنین آن‌ها به طبیعت در کنار تمامی مظاهر زندگی شهری پرداخته شده و این‌که فضاهای سبز عمومی در کنار بلوارها و شریان‌های اصلی شهر تا چه میزان می‌توانند پاسخگوی نیاز انسان به طبیعت‌گرایی باشد که تحت فشارهای روانی-اجتماعی زندگی ماشینی شهری، به دنبال خواست‌های زیبایی‌شناختی و طبیعت‌گرایی خویش به نزدیک‌ترین فضاهای طبیعی و سبز شهری که همان پارک حاشیه‌ها (در صورت وجود) پناه می‌برد و برای سلامت و آرامش زندگی خود تا چه حد به آن وابسته است. بنابراین در رابطه با حفظ و توسعه فضای سبز خطی شهری و پارک حاشیه‌های شهری که پاسخگوی این نیازهای ضروری و غیرقابل انکار است مسئله مطرح شده است. در این فصل پس از بیان مسئله سوالات اساسی این تحقیق مطرح می‌شود و ضرورت و اهمیت این مسئله از جنبه‌های مختلف بیان می‌شود و اهمیت انتخاب موضوع، علل و ضرورت انجام تحقیق، محدوده مطالعاتی پروژه، قلمرو تحقیق، اهداف، سوالات، فرایض، روش انجام، ابزارها، پیشینه، جوانب جدید بودن و نوآوری و مواردی از این دست بیان خواهد شد.

بر این اساس فضاهای گردشگری و فراغتی مجموعه شهری را می‌توان به دو دسته فضاهای برون شهری و درون شهری تقسیم کرد. امروزه قطعاً در یک برنامه‌ریزی جامع گردشگری، پیوند این فضاها در گذران فراغت ساکنان مجموعه شهری نمی‌تواند نادیده گرفته شود و کیفیت فضاهای گردشگری و فراغتی در یک چهارچوب راهبردی و ساختاری به آن ویژگی‌هایی می‌پردازد که امکانات و محدودیت‌ها را آشکار سازد.

به طور کلی منظور از فضای سبز شهری نوعی از سطوح کاربری زمین شهری با پوشش گیاهی انسان ساخته می‌باشد که هم واجد بازدهی اجتماعی و هم بازدهی اکولوژیکی هستند. (سعیدنیا، ۱۳۷۹، ۲۹) فضای سبز شهری بخشی از فضای باز شهری است که عرصه‌های طبیعی یا اغلب مصنوعی آن زیر پوشش درختان و درختچه‌ها، بوته‌ها، گل‌ها، چمن‌ها و سایر گیاهانی است که بر اساس نظارت و مدیریت انسان با در نظر گرفتن ضوابط، قوانین و تخصص‌های مرتبط با آن برای بهبود شرایط زیستی و رفاهی شهروندان و مراکز جمعیتی غیرروستایی احداث، حفظ و نگهداری می‌شوند. (دفتر امور فنی و تدوین معیارها، ۱۳۸۰، ۲۴)

امروزه اهمیت فضاهای سبز شهری و ضرورت پرداختن به آن‌ها بر کسی پوشیده نیست. فضاهای سبز، پارک‌های جنگلی، باغات، پارک حاشیه‌ها، سبزه‌ها و مواردی از این دست نقش عمده‌ای در افزایش کیفیت هوا و ایجاد تغییرات مثبت در اقلیم محیط‌های شهری بازی می‌کند. یک درخت بالغ در هر سال ۲۰۰ کیلوگرم اکسیژن تولید و تقریباً به همان میزان گاز کربنیک هوا را جذب می‌کند. یک هکتار فضای سبز در سال ۲۵۰۰ تا ۳۰۰۰ کیلوگرم اکسیژن تولید می‌کند که این مقدار به طور متوسط می‌تواند میزان اکسیژن مورد نیاز ۱۰ نفر را طی یک سال تولید نماید. (روحانی، ۱۳۶۵، ۹۲). به علاوه، این فضاها نقش عمده‌ای در ارتقاء کیفیت زندگی مردم شهرنشین دارند. آغاز

جنبش‌های پارک‌های شهری قرن نوزدهم در آمریکا و گسترش آن در سایر نقاط جهان نیز با توجه به همین امر صورت گرفت. به دنبال آن و در دهه‌های واپسین قرن نوزدهم برنامه‌ریزی سبزهاها به عنوان جنبش بین‌المللی پدید آمد و توسعه یافت. سبزهاها به عنوان فضاهای خطی که در بطن خود پارک‌های حاشیه‌ای محورهای شهری را نیز شامل می‌شوند، شامل عناصر برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شده با اهداف چندگانه بوم‌شناختی، تفریحی، فرهنگی، زیبایی‌شناختی و مواردی از این دست تعریف می‌گردند. (Turner, 2006) کارایی جنبش چنین فضاهای سبز خطی شهری در دستیابی به اهدافی چون حفاظت از طبیعت و منظر، محافظت از میراث طبیعی و فراهم آوردن فرصت‌هایی برای تفریحات عمومی سبب موفقیت روزافزون برنامه‌ریزی این دسته از فضاهای سبز شهری شده است. (Ribeiro and Barau, 2006) اهداف برنامه‌ریزی و احیا و اجرای پارک‌های حاشیه‌ای بسیار متنوع است. حفاظت از سیستم‌های طبیعی مهم بوم‌شناختی، فراهم آوردن فرصت‌های تفریحی گسترده برای مردم در درون مناطق شهری، تأمین منافع اقتصادی و حفاظت از ارزش‌های فرهنگی و میراث تاریخی و بستر و پتانسیل سبز موجود از جمله این مزایاست.

به لحاظ ایجاب و ضرورت احداث فضاهای سبز می‌توان بیان نمود که مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آن‌ها است که شهرها را به عنوان محیط زیست جامعه انسانی معنی‌دار کرده و با مقابله با اثرات سوء گسترش صنعت و کاربری نادرست تکنولوژی (تعادل بخشی در متابولیسم شهر) از یک سو و بالا بردن سطح زیبایی از سوی دیگر، سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می‌شوند. با توجه به این‌که گسترش از یک سو ارتباط ارگانیک با تکنولوژی و از سوی دیگر با آلودگی دارد (و گریزی نیز از آن نیست) برای تداوم آن باید کلیه عوامل لازم به کار گرفته شوند. مؤلفه‌های اثرات گسترش در شهرها، به طور گوناگونی نظام زیستی شهرها را می‌توانند مختل کنند. فضای سبز مناسب در شهرها یکی از عوامل مؤثر در کاهش این اثرات بوده و به ویژه در رابطه با گرد و غبار، آلودگی‌های شیمیایی، هوا، فضای سبز شبه جنگلی ریه‌های تنفس شهرها به شمار می‌روند مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی، تلطیف هوا و جذب گرد و غبار است. سایر اثرات فضای سبز در شهرها نقش نسبی دارند ولی مجموعه اثرات فضای سبز حضور آن‌ها را در شهرها اجتناب‌ناپذیر می‌کند به طوری که بدون وجود آن ممکن نیست شهرها پایدار باقی بمانند.

حوزه بزرگ‌راه‌ها و بلوارهای شهری از جمله بخش‌های مهم و اثرگذار در بحث منظر شهری هستند که می‌بایست همواره و در تمام عرصه‌ها مورد توجه قرار گیرند. احداث فضای سبز، پیاده‌راه‌ها، سبزهاها، پارک‌های حاشیه‌ای و مواردی از این دست می‌توانند به عنوان راهکارهای مناسبی در جهت نیل به محیطی پایدار و شهری سبز مطرح گردند. بدیهی است توجه به احداث مسیرهای پیاده و یا در نگاه کلان به موضوع، بحث پیاده‌روی همواره می‌تواند در عین توجه به منظر سبز شهری در تعیین الگوهای جدید در فضای شهری و همچنین طرح‌ریزی برای توسعه و نظام‌مندی فضاهای شهری مورد توجه قرار گیرد. بدین منظور در مکتوب حاضر در درجه اول مفاهیم و اصول مرتبط با ساماندهی و تبیین منظر حاشیه بلوارهای شهری به عنوان جزئی مهم و تأثیرگذار از منظر کلان شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس به عنوان نمونه کاربردی حاشیه بلوار چمران شیراز (فاز دوم) به عنوان نمونه‌ای از اهداف و سیاست‌های مرتبط با منظر شهری و احداث پارک‌های حاشیه‌ای مورد بررسی و طراحی قرار می‌گیرد.

۵	مقدمه
۱۳	فصل اول: محیط و منظر
۱۵	کلیات
۱۶	محیط و منظر و عوامل موثر بر طراحی آن
۱۹	جایگاه معماری منظر
۲۰	عملکرد معماری منظر
۲۳	اصولی برای خواندن محیط و منظر
۲۷	محیط و منظر به عنوان طبیعت
۲۹	محیط و منظر به عنوان محصول مصنوعی
۳۰	محیط و منظر به عنوان سیستم
۳۲	محیط و منظر به عنوان یک مسئله
۳۴	محیط و منظر به عنوان مکان
۳۷	تقسیم‌بندی محیط
۳۸	فرایندهای محیط و منظر
۳۸	جنبه‌های ادراک محیط و منظر
۴۱	فرایند برنامه‌ریزی و طراحی منظر
۴۳	عناصر طراحی منظر
۴۹	فصل دوم: اکولوژی و محیط زیست در طراحی منظر
۵۱	اکولوژی و طراحی منظر
۵۶	بینش اکولوژیکی
۵۷	اکولوژی منظر
۶۰	مفهوم محیط زیست
۶۱	کنفرانس‌های مرتبط با محیط زیست
۶۲	محیط زیست

۶۵	محیط زیست پایدار
۶۹	کد سبز برای معماری
۷۵	فصل سوم: منظر شهری
۷۷	مفهوم منظر شهری
۸۱	فرآیند شکل‌گیری سیستم منظر شهری
۸۲	جنش‌های نخستین پیرامون تلفیق شهر با طبیعت
۸۴	جایگاه طبیعت در شهرسازی نیمه اول قرن بیستم
۸۷	زمینه‌پیدایش دیدگاه شهرسازی منظرگرا
۸۹	زمینه‌های تعریف‌کننده شهرسازی منظرگرا
۹۷	فصل چهارم: فضاهای جمعی
۹۹	مفهوم فضای جمعی
۱۰۱	اهداف زیباشناختی
۱۰۲	اهداف عملکردی
۱۰۴	عناصر کالبدی
۱۰۶	عناصر مکمل فضا
۱۱۱	ویژگی‌های فضایی و کالبدی فضای جمعی
۱۱۳	فصل پنجم: پیاده‌راه‌ها و سبزراه‌ها
۱۱۵	مفهوم منظر عبوری و ادراک آن
۱۱۷	ماهیت منظر عبوری
۱۲۱	ادراک در منظر عبوری
۱۳۱	عوامل مؤثر بر ادراک منظر عبوری
۱۳۹	بررسی کالبدی منظر عبوری

۱۴۴	منظر عبوری شهری مقیاس خاص
۱۶۱	کمیسیون فضای بیرونی ریاست جمهوری امریکا
۱۶۴	محیط زیست گرایی

۱۶۹

فصل ششم: منظرپردازی در بولوارهای شهری

۱۷۱	مفهوم بولوار
۱۷۲	توقعات موردی از بولوار
۱۷۸	ضوابط ساماندهی و طراحی منظر سبز حاشیه بولوارهای شهری با هدف ارجح بودن پیاده بر سواره
۱۷۸	حفظ و نگهداری شخصیت محیط
۱۸۵	نتیجه‌گیری

۱۸۷

فصل هفتم: بررسی و تحلیل نمونه‌های موردی سبزراه‌های خارجی

۱۸۹	کلیات
۲۰۱	منظر طبیعی
۲۰۲	منظر تفریحی
۲۰۴	حمل و نقل عمومی مخصوص سبزراه

۲۲۵

فصل هشتم: تبیین عملی اصول منظرپرداز در بررسی و تحلیل سبزراه حاشیه بولوار چمران ...

۲۲۷	مقدمه
۲۲۷	اهمیت انتخاب موضوع
۲۳۰	محدوده مطالعاتی پروژه
۲۳۱	فرضیه‌ها و پیش فرض‌های تحقیق
۲۳۲	پیشینه بررسی نمونه‌های داخلی
۲۳۵	شناخت کلی استان فارس
۲۳۶	پیشینه شیراز
۲۳۸	موقعیت شیراز
۲۴۱	اقلیم شیراز
۲۴۳	شیراز، شهری از باغ
۲۵۱	بولوار چمران شیراز

فهرست مطالب

۲۷۷	فصل نهم: جمع بندی نتایج
۲۷۹	مقدمه
۲۸۰	معیارها و اصول
۲۸۱	پیشنهادات و ایده طرح
۲۸۳	منابع و مأخذ